

Zápis

z obhajoby disertační práce **Mgr. Šárky Grauové**

konané dne **12. 6. 2012**

téma práce: „**Překlad jako kulturní fenomén. George Steiner: *Po Babelu***“

přítomní: dle prezenční listiny

Předsedkyně komise **PhDr. Alice Flemrová, Ph.D.**, zahájila obhajobu a představila kandidátku přítomným.

Školitelka **prof. PhDr. Anna Housková, CSc.**, doktorandku představila a seznámila komisi s uchazečkou a její disertační prací. Ve svém projevu mj. uvedla:

Jádrem disertace náročný odborný překlad z angl. s potenciálem pro celou skupinu překladatelů, kt. sám o sobě představuje mimořádný filologický čin s filosof., psychol. a kulturolog. záběrem, plus fundovaná doprovodná studie. Celek ukázkou odborné práce nejvyšší úrovně. Kladem přesný jazyk, vystižení osobnosti G. Steinera s patřičným nadhledem, vyústěním originální úvaha

o překladu z perspektivy brazilského lidožroutského hnutí. Ve výsledku setkání dvou osobností nad tímž tématem – proslulého autora a skromné překladatelky.

Kandidátka seznámila přítomné se svou disertační prací. Sdělila zejména:

Děk za redakci překladu patří Václavu Jamkovi. Záměr knihu přeložit do češtiny pojala koncem 80. let, překládala ji 6 let. K tématu minimum sekundární literatury: dvě německé disertace jí nedostupné z jaz. důvodů, jinak nejlepší texty našla v románských jazycích: portugalštině, pak španělštině a francouzštině. Ve studii si ujasňovala vztah k přeložené knize. Steinerovo dílo se jeví jako nepřetržitý tok, změť vlastně jediného textu, psaného po celý autorův život (z cca 50 knih doktorandka přečetla polovinu). 1) vybrána 3-4 základní témata; 2) východiskem biografie jakožto životní zkušenost přeživšího šoa; 3) zpětný pohled s přihlédnutím k překladu jako kulturnímu fenoménu.

Steiner se vymezuje proti dvěma proudům, které mu ztělesňují zlý proud současnosti: generativ. lingvistice + matematické logice (Chomsky) a poststrukturalist. dekonstrukci a différance (Derrida). Kandidátka vidí souvislost postkoloniální translatologie, pokusu přivlastnit si kulturu druhého a principu brazilského lidožroutského hnutí.

Poté oponenti přednesli závěry svých posudků:

Prof. PhDr. Vladimír Svatoň, CSc.: Steiner je lyrik filologie a filosof jazyka, jehož výrazem esej, sám s ním po 20 letech stále není vyrovnán. Uvítal by podrobnější pohled na benjaminovské rozlišení tragédie a truchlohry. Kandidátčinu práci jednoznačně doporučuje k obhajobě.

Doc. PhDr. Jiří Pelán, Ph.D.: Už sám překlad důkazem věd. kompetence kandidátky, vykazuje vysoký stupeň partnerství s G. Steinerem; jeví se mu jako „dokonalý“, vyzařující „platonský jas“. Práce patří k tomu nejlepšímu, co kdy posuzoval.

Mgr. Šárka Grauová odpovídala na posudky oponentů:

Ad. V. Svatoň:

Jedině u termínu „answerable [interpretation]“ bych přece preferoval tradičnější „odpovědná“ místo autorčiny „responzivní interpretace“ (s. 9-10): jistá dvojnásobnost tohoto výrazu mezi odpovědností etickou a odpovědí dialogickou by korespondovala nejen se Steinerovým myšlením, ale i s myšlením Emmanuela Lévinase, který problém „odpovědnosti“ a „odpovídání“ povýšil na

filosofické téma; ostatně na s. 54 dis. překládá „odpovědná odpověď, odpovídající odpovědnost“, přičemž ovšem eliminuje hru s dvojným slovním základem „response“ a „answer“ (což to druhé zkoušet jako „potvrzující tvrzení“?; je však možné, že čtyři výrazy odvozené ze stejného základu svědčí o Steinerově myšlení výrazněji).

Překladový problém, přesně toho typu, o jakém mluví Steiner:
v č. se vydělila dvě slova: odpověď a odpovědnost.

Odpovědný (dle Příručního slovníku JČ): povinný skládati účty z něčeho, ručící, mající odpovědnost za něco;

odpovědný (za co) není česky odpovídající (čemu)

U Steinera ŠG považuje za základní právě vazbu mezi interpretem/překladačem a dílem, odpovědnost tam v č. podle jejího soudu vnáší jakousi „vnější“ mravnost, kdežto u St. jde o mravnost vnitřní – korespondenci.

„Literární dílo je a musí být dílem celého člověka zcela odpovědného společnosti.“ Šalda

Steinerovi si tato shoda odpovědi s odpovědností hodí: neboť vyjadřuje – jak VS precizně vyjádřil – *odpovědnost etická i odpověď dialogická*. „Estetické prožívání“ a „etická odpovědnost“ se z velké části překrývají.

Steinerovi na tom záleží natolik, že to v uváděném příkladě řekne čtvermo – z toho jednou je řídicím výrazem odpovědnost a jednou odpověď; jednou se váže k latinskému kontextu:

Respondeo: ze spondeo – slavně slíbit, připovědět, zavázat se něčím; *respondeo* – navzájem slíbiti, dáti, odtud pak zodpovídati se – odtud se dostaneme až ke korespondenci.

jednou ke kontextu anglosaskému (*answer: andswerian* – příbuzné *swear*, přísahat).

Tento systém dvojslovného „doladování“ hojně používala Vlasta Dufková ve svém překladu *Buritií*. Pokud se ovšem zneužívá, je to už manýra.

Responzivní interpretace má blíž k „citlivé interpretaci“.

V knize: answerability (*answerable*, schopnost odpovědi) Někde odpovídající odezva, vlastně schopnost odpovídat (se).

To by ovšem slovo odpovídající muselo být vyhrazeno pouze tomuto typu četby/interpretace. Dohledáním zjištěno, že odpovídající je v překladu použito také ve významu přiměřený, příslušný, dokonce správný.

Potvrzující tvrzení asi nejde. Ani stvrzení. S jiným slov. základem snad jen „odvetný odvet“ (*vrchlicismus*) – ale tam ethos není, naopak revanšismus.

ad VS:

... kdyby autorka pojednala některou z nadhozených otázek podrobněji. Steinerova kniha o tragédii například navazuje zřejmě na Benjaminovo rozlišení tragédie a truchlohry: Boží přítomnost zahrne veškerý svět milostí, zlo je jen ubýváním dobra (viz nanebevzetí Goethova Fausta). Ale zároveň je Steiner konsternován absencí teologického principu v moderní době: znamená to resuscitaci tragična? Objevení Ibsena by tomu mohlo nasvědčovat, koneckonců i to,

že Dostojevskij poukázal na paradox všeobecné lidské „nevinosti“, viz Marmeladov a kniže Myškin.

ŠG se domnívá, že ne: křesťanství dál existuje v urč. rozředěné podobě, v latentním stavu, rozpuštěné v hnutí New Age... Nadto postmoderní člověk v naději na věčné mládí tragičnost sám před sebou zastírá (postmanovské „ubavit se k smrti“); žije v tekutém světě, žije fragmentární zkušenosti – ve světě, v němž smysl není dán (není dán Velký příběh) a v konzumním světě ho ani nikdo nepotřebuje – řečeno pozitivně: smysl není dán předem.

Nejblíže k oné podobě tragična, o níž mluví Steiner, má podle kandidátky jistá podoba darwinismu a pozitivismu, která říká, že svět podléhá obecným zákonům, proti nimž je jednotlivec bezbranný. Aby mohla vzniknout steinerovská tragédie, musí tu být „cosi těžkého, co drtí“.

Brazilec Euclides da Cunha: *Vnitrozemí* (1902): v hegelovském pojetí hybnou silou dějin „nevýhnutelné rozdrčení slabých ras silnými“. Brazilské vnitrozemí – předcivilizační, nedějinné stadium vývoje; daní ze začlenění do civilizace a do dějin je krveprolití (krveprolévání) obyvatel sertão, ale i republikánské armády.

ad VS:

Týž okruh myšlenek evokuje Steinerova kritika dekonstrukce a diferance: oba pojmy předpokládají zpochybnění či negaci Absolutna, avšak ani jeden z nich neznamená cynismus a lhostejnost k významu, pouze onu unikavost, o které Steiner sám hovoří v souvislosti s nutnou „zradou“ překladatele. Je Absolutno jen hypotetickým úběžným bodem, jak by nasvědčovala pascalovská „sázka na transcendenci“? Anebo má ontologický statut, když Steiner tvrdí, že jazyk k něčemu musí odkazovat?

Hypotéza. Zdá se, že stojíme na švu epoch. Tato změna „paradigmatu“ v Evropě souvisí s odkřesťanštěním, odnáboženštěním. Steiner i Derrida židovský původ, představa Boha u obou existuje, ale není aktuální, je „zamražená“. Dvojitý možný přístup:

Steiner

- ❖ držet i v novém kontextu hodnoty, z nichž evropská kultura vyrostla; šoa je dobrý důvod pro to, abychom to dělali.
- ❖ jenže je otázka, zda můžeme mít věci v rukou v jiném než totalitním modelu světa. Jak ukazuje Steiner, monoglot dobře nezná ani svůj vlastní jazyk. Na čtyřsložkovém modelu překladu pak ukazuje paradox, který tkví v tom, že ve chvíli, kdy otevřeme hranice svého světa (nebo kdy je otevře někdo jiný), okamžitě tím otvíráme dveře nutné zradě a agresí. Přesto je prvním imperativem poctivého překladového aktu důvěra.

Derrida

- ❖ pouští kontrolu z rukou, jako by si byl vnitřně jist, že soudržnost světa a smyslu je dána jinou instancí, než je člověk
- ❖ smysl světa není zaručen textem – není tu spolehnutí na text a důvěra v text, ale spolehnutí na svět

Možná to svědčí o tom, že představa o transcendenci (idea Boha) tu stále někde je, jen prochází zásadní proměnou.

„V této souvislosti představuje zvláštní problém skutečnost, že sám Steiner je deklarovaně agnostik a jeho návrh transcendentního zajištění smyslu není ani hypoteticky provázen pokusem o formulaci čehosi na způsob Jaspersovy „filosofické víry“. „Na účet teologie“ myslí – stejně

jako Benjamin či Heidegger – i on sám. „Záruka smyslu“ spočívající v „as if“ (jako kdyby) je tedy možná jen sebezáchovné přání či „naděje, že Bůh existuje“ (Catherine Chatterley(ová): *Disenchantment* /2011/). Steinerovo stanovisko by se pak blížilo Heideggerově skepsi ohledně humanitních věd, která vyústila v okřídlený výrok „už jen nějaký bůh nás může zachránit“.

Derrida: vývoj

Psaní, které se nezodpovídá ničemu než sobě samému. *To právě Steinerovi vadí na dekonstrukci i poststrukturalismu: absence osobní odpovědnosti. Proti hravosti a hře namítá, že „vyřčené slovo nelze vzít zpět“.*

Dekonstrukce je pohyb na textech a v textech, jak vnitřní tak vnější práce na textech, která vnějšek převádí dovnitř a naopak.

Od 80. let vyzdvihuje Derrida „předměty“, které jsou dekonstrukci samé nepřístupné a představují spíše něco, co dekonstrukci nutně předchází. (Jedná se přitom o něco nepodmíněného, co musí být jako takové izolováno a vypracováno a co musí být dotazováno na nemožné nebo přinejmenším nanejvýš nepravděpodobné podmínky, které jsou určující pro jeho vznik.) Takovými předměty jsou *dar* – v jeho protikladu ke směně –, absolutní, protože na žádnou podmínku vázané *odpuštění* nebo bezpodmínečná *pohostinnost*, a právě tak i *spravedlnost* na rozdíl od práva.

Knihy *O pohostinnosti* (De l'hospitalité, s Anne Dufourmantelle/ovou/, 1997).

Dokonce říká: „Akt pohostinnosti může být jedině poetický.“

Zde by se otvíral prostor pro srovnání se Steinerovou knihou *Reálné přítomnosti* (1989).

Oponenti se vyjadřují k vystoupení kandidátky:

Prof. Vladimír Svatoň: Tragično nevzniká vnějším tlakem, jak se domníval Václav Černý, podle Schellinga tu musí být i drcení vnitřní. Moderní dobu charakterizuje spíše absurdita než tragično.

Diskuse:

Doc. Václav Jamek: Cílem redakce bylo přitáhnout překlad od čisté literárnosti ke konceptuální koherentnosti. Právě výsledný modus vivendi jakožto kompromis mezi konceptem a estetickým vyjádřením odpovídá zmíněnému platonskému jasu.

Doc. Jiří Pelán: Platon. jas představuje dotyk jazykem s živým proudem myšlení.

VJ: Steiner sám má sklon k preciozitě vyjádření.

Doc. Hedvika Vydrová: Pozornost zaslouží především jazyk doprovodné studie, kterou osobně považuje za výsostný tvůrčí čin. Vývoj psaní ŠG dlouhodobě sleduje, v průběhu času vyžrál kandidáčin rukopis k současné harmonii. Cení si rovněž jednotčího překladového tónu.

VJ: Česká verze neměla oporu v jiném překladu: francouzský překlad mimořádně strašidelný.

HV: V komentáři k výsledkům Jungmannovy ceny nastolil VJ otázku ocenění tohoto druhu odborného překladu, který se vymyká hodnoceným žánrovým kategoriím. Rýsuje se v budoucnu nějaká možnost?

VJ: Obec překladatelů v té věci podniká jisté kroky.

Dr. Vlasta Dufková: Dnešní obhajoba na akademické půdě se jeví jako jednoznačné potvrzení vysokého odborného standardu špičkové překladatelské praxe a tříbení názorů v dialogu se zasvěcenou redakcí (na slovo vzatými překladateli, redaktory a komentátory jsou vedle kandidátky rovněž doc. Pelán, doc. Jamek a dr. Flemrová).

vyhlášení výsledku tajného hlasování:

Komise navrhla udělit titul doktor (Ph.D.)

Zapsala: Vlasta Dufková

Podpis předsedy komise: